

946

1856

633.

1856

№ 633. Maa-rahwa

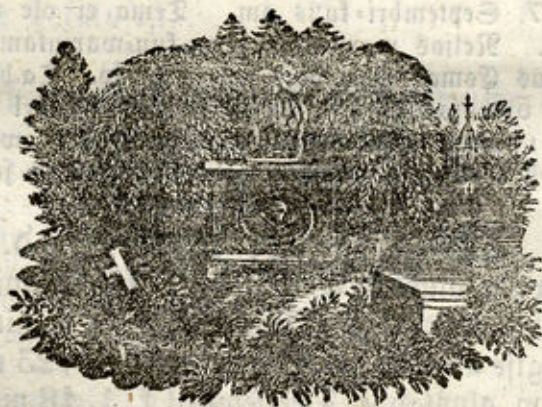
Kasuline Kalender

ehk Täht-raamat

1856

aasta peale pärast meie Jeesanda Jeesuse Kristuse sündimist.

Sel aastal on 366 päeva.

Tartus.

H. Laakmanni kirjadega trükitud.

Nasta algamine.

Januar.

Isa armu tiib meid kandis
Sõa raskel kurna aal,
Rahu põlve meile andis,
Eht kül waen'lan' ligi raal.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
Reäri p.	Kristuse ümberkäimiseft.	Euuf. 2, 21.
*1 Pühap.	Nääri - pääw.	
2 Esmasp.	Nabel, Set	☾ 5, 30' õht.
3 Teisip.	Genof	Selge taewas
4 Keftnäd.	Metufala	
5 Neljap.	Siimeon	Piltwine ja fula.
*6 Reede	3 Kuninga p.	Selge.
7 Laup.	Melfior	

1. Püha p. 3. Kuning. p. — 12 aastane Jeesus templis. Euuf. 2, 41—52.

8 Pühap.	Errart	Kange külm
9 Esmasp.	Kaspar	
10 Teisip.	Paawli pääw.	☾ 5, 16' om.
11 Keftnäd.	Higinus	ja lumefadu.
12 Neljap.	Rein	Selge.
13 Reede	Hilarius	
14 Laup.	Robert	

2. Püh. p. 3. Kuning. p. — Pulmad Kaana linnas Joann. 2, 1—11.

15 Pühap.	Meeliks.
-----------	----------

31 pääwa.

Nääri = kuu.

16 Esmasp.	Erđman	Wihma sadu.
17 Teisip.	Łdnise pääw.	
18 Keftnäd.	Erain	☾ 10, 22' om.
19 Neljap.	Saara	Külmatab.
20 Reede	W a b. Seb a ft.	
21 Laup.	Agnetä	

9 p. e. Krist. üllest. p. — Łdötegiad wiinamäet. Matt. 20, 1—16.

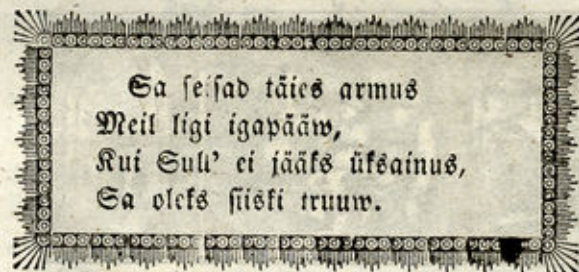
22 Pühap.	Wintsent	Selge.
23 Esmasp.	Emarentsia	
24 Teisip.	Timoteus	Tuulsed
25 Keftnäd.	Paawli ümb.	☾ 12, 23' p. l.
26 Neljap.	Hans	lumefadused
27 Reede	Kristostomus	pääwad.
28 Laup.	Kaarel	

8. p. e. Krist. üllest. p. — Külwajast. Euuf. 8, 4—15.

29 Pühap.	Saamucl	Selge ilm.
30 Esmasp.	Ludowika	
31 Teisip.	Polikarpus	

1 Januarit tõuseb päffe: Ł. 8, 43 m., läh. alla: Ł. 4, 37 m.

11	—	—	—	8, 25	—	—	—	3, 59	—
21	—	—	—	8, 8	—	—	—	3, 23	—

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Kestnäd.	Brigita	3, 59' om.
*2 Neljap.	Küünla pääw	Pilwine ilm.
3 Reede	Hanna	Kange kül.
4 Laup.	Veronika	Wihmased

5. p. p. 3. Kuu. p. Maenl. kül. umbrohto niso sekka. Matt. 13, 24—30.

5 Pühap.	Agata	ilmad.
6 Esmasp.	Peerent	Selge.
7 Teisip.	Rikart	
8 Kestnäd.	Saalomon	11, 28' õht.
9 Neljap.	Ursoloni	Misked ilmad.
10 Reede	Paulina	
11 Laup.	Karolina	Selge.

9. Püh. enne Eihawete. Töötegiad wiinamäel. Matt. 20, 1—6.

12 Pühap.	Eüwrosina	Wihma sadu.
13 Esmasp.	Beeningna	
14 Teisip.	Walentin	Selge.

15 Kestnäd.	Israel	Pilwine.
16 Neljap.	Jula	Wihma sadu.
17 Reede	Konstantia	3, 29' om.
18 Laup.	Konfordia	Külmad ilmad.

8. Pühap. enne Eihaw. Seeme mitmesuguse maa peal. Luuk. 8, 4—15.

19 Pühap.	Susanna	Wihma sadu.
20 Esmasp.	Eufarius	
21 Teisip.	Ello	Selged ilmad.
22 Kestnäd.	Peetri pääw	10, 26' õht.
23 Neljap.	Johst	
*24 Reede	Wiktoria	Külmad ilmad.
*25 Laup.	Madise pääw	

Paastu Pühap. — Kristuse kannatamisest. Luuk. 18, 31—43.

26 Pühap.	Nestor	Paras tal-
27 Esmasp.	Klaudius	wine ilm.
28 Teisip.	Wastla pääw.	
29 Kestnäd.	Tuha pääw	

1. Webruaril tõuseb päike: l. 7, 42 m., läh. alla: l. 4, 50 m.

11. — — — — 7, 16 — — — — 5, 13 —

21. — — — — 6, 48 — — — — 5, 37 —

Taeua kaste niisutago
Minu hinge nõbral töö!,
Sinu süünal walgustago,
Elopääw, mind surma õöl.

Nädalab ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Albinus	☉ 4, 24' p. l.
2 Reede	Juliane	Pilwised ilmad.
3 Laup.	Loowisa	

1. Pühap. paastus. Kristus kiusataski. Mat. 4, 1-11.

4 Pühap.	Adrian	Selge ilm.
5 Esmasp.	Reeta	Pilwine.
6 Teisip.	Gotwrid	
*7 Keisnäd.	Palwe pääw.	(1. Kwatember.)
8 Neljap.	Perpetua	
9 Reede	Prudentius	☉ 5, 52' õht.
10 Laup.	Miklus	Wihma sadu.

2. Pühap. paastus. Kananea-maa naene. Mat. 15, 21-28.

11 Pühap.	Konstantin	Seletab ja
12 Esmasp.	Gregor	hakab jälle
13 Teisip.	Ernst	külmaks
14 Keisnäd.	Matilde	minema.
15 Neljap.	Luugus	
16 Reede	Gaabriel	

17 Laup. | Truuta | ☉ 4, 19' p. l.

3. P. paastus. Kristus ajab kurja waimo wälja. Luul. 11, 14-23.

18 Pühap.	Patritsius	Seletab.
19 Esmasp.	Joosep	Pääwa paiste.
20 Teisip.	Ruubert	Wailik pilwine
21 Keisnäd.	Beenedikt	ilm.
22 Neljap.	Rahwael	
23 Reede	Leowil	
24 Laup.	Rafimir	☉ 7, 40' om.

4. P. paastus. Kristus sööb 5000 meest. Joann. 6, 1-15.

*25 Pühap.	Paasto Maarja p.	Wailik ilm.
26 Esmasp.	Maanuel	Selge taewas.
27 Teisip.	Kustaw	Pilwine.
28 Keisnäd.	Kideon	
29 Neljap.	Wiliipina	
30 Reede	Udonis	
31 Laup.	Toots	☉ 6, 40' om.

1. Märtsil rouses päike: t. 6, 24 m., läh. alla: t. 5, 59 m.

11. — — — — 5, 53 — — — — 6, 21 —
21. — — — — 5, 56 — — — — 6, 44

Mis seal paistab päikse film,
Kasastelleg udu-ilm,
Mis seal õhkas elu, õnne:
Peab loosal' kiitust andma.

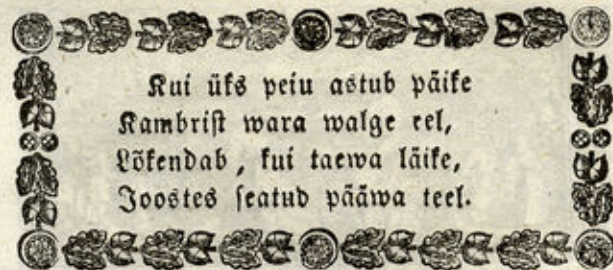

Nädalad ja nädola pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
5. P. paastus.	Jeesust wisatakse liiwibega.	Joann. 8, 46—59.
1 Pühap.	Teodora	Ilmad hakawad pehmemaks minema.
2 Esmasp.	Teodofia	
3 Teisip.	Werdinand	
4 Keisnäd.	Ambrosius	
5 Neljap.	Mat'sim	
6 Reede	Rõlestin	
7 Laupääw	Naron	
6. P. paastus. — Kristuse süüesõitmisest. Mat. 21, 1—9.		
8 Pühap.	Liborius	☾ 11, 1' e. l
9 Esmasp.	Doogislaus	Pilwine ilm.
10 Teisip.	Esekiel	Segane.
11 Keisnäd.	Herman	Illus ilm.
*12 Neljap.	Suur Neljap.	Eoe wiim.
**13 Reede	Suur Reede	
14 Laupääw	Tiburtius	

Lihawete Püha. — Kristuse ülestõusmisest. Mark 16, 1—8.

**15 Pühap.	1. Lihawete p.	E 1, 14' om. Selge ilm. Heitlik ilm.	
**16 Esmasp.	2. Lihawete p.		
**17 Teisip.	Rundolhw		Reisfri h. fünd. p.
*18 Keisnäd.	Walerian		
*19 Neljap.	Tiimon		
*20 Reede	Tuulius		
*21 Laup.	Aleksandra		
1. p. p. ülest. p. — Kinnipanub ülest. Joann. 20, 19—31.			
22 Pühap.	Raajus	9. fülwi nädal. Pilwine. Selge ja wilu.	
**23 Esmasp.	Jüri p.		Ese Reise- rina n.p.
24 Teisip.	Albert		
25 Keisnäd.	Markuse p.		
26 Neljap.	Esekiel		
27 Reede	Anastasiu		
28 Laup.	Teresia		
2. p. p. ülest. p. — Hea karjane. Joann. 10, 12—16.			
29 Pühap.	Raimund	10. fülwi nädal. 10, 33' õht. Wilu tuul.	
30 Esmasp.	Erastus		

1. Aprillil tõuseb päike: E. 4, 54 m. läh. alla: E. 7, 9 m.
11. — — — — 4, 28 — — — — 7, 31 —
21. — — — — 4, 2 — — — — 7, 52 —

Kui üks peiu astub päise
Kambri wara walge rel,
Lõkendab, kui taewa läike,
Joostes seatud pääwa teel.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Teisip.	Wolbri pääw	8. fulwi nädal. Müristamine toob wihma.
2 Kestnäd.	Siigismund	
3 Neljap.	† leidmise p.	
4 Reede	Lorentina	
5 Laup.	Kotard	
3. p. p. ülest. p. — üürise aea pärast. Joann. 16, 16—23.		
6 Pühap.	Diitrik	7. fulwi nädal. Seletab. ☉ 1, 44' om. Selged ja soeab kewadised ilmad.
7 Esmasp.	Jetta	
8 Teisip.	Laus	
* 9 Kestn.	Rigula pääw	
10 Neljap.	Kordian	
11 Reede	Panfratius	
12 Laup.	Neero	
4. p. p. ülest. p. — Kristuse araminemisest Joann. 16, 5—15.		
13 Pühap.	Serwatius	6. f. näd. Wihmasadused ilmad. ☉ 7, 21' om.
14 Esmasp.	Kristjan	
15 Teisip.	Sohwia	

16	Kestnäd.	Peregrinus	6. fulwi näd.	Taewas hakan		
17	Neljap.	Rikander				
18	Reede	Cerif		selitama.		
19	Laup.	Wilip				
5. p. p. ülest. p. — Sigest palumiseft. Joann. 16, 23—30.						
20	Pühap.	Wlorian	5. fulwi nädal.	Socad		
21	Esmasp.	Triino		☉ 1, 27' om.		
22	Teisip.	Emilia				
23	Kestnäd.	Leontine				
**24	Neljap.	Taewa minem.		pääwad.		
25	Reede	Urbani pääw				
26	Laup.	Eduard				
6. p. p. ülest. p. — Noemustaja. Joann. 15, 26—16, 4.						
27	Pühap.	Luudolhw	4. fulwi nädal.	Selged päwad.		
28	Esmasp.	Willem				
29	Teisip.	Maximilian		☉ 3, 38' p. L		
30	Kestnäd.	Wiigand		Socad ilmad.		
31	Neljap.	Alide				
1. mail tõuseb päike: t. 3, 39 m., läb. alla: t. 8, 14 m.						
11.	—	—	3, 28	—	8, 35	—
21.	—	—	3, 4	—	8, 52	—

1. Mail tõuseb päike: t. 3, 39 m., läh. alla: t. 8, 14 m.
11. — — — — 3, 28 — — — — 8, 35 —
21. — — — — 3, 4 — — — — 8, 52 —

Pauldes käime mõõda wälja,
Mis nüüd Jumal ehitand,
Näame igaskohas jälgi,
Misga Tema õnnistand.

Nädalad ja nädala pööwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
------------------------------	--------	---------------------------

1 Neede.	Kotsalt	4 näd.
2 Laup.	Emma	Sadab wihma.

Neli pühi. — Pühast Waimust. Joann. 14, 23—31.

*3 Pühap.	Neli pühi	3. füüwi nädal.
*4 Esmasp.	Teine pühi	
5 Teisip.	Ponitwatius	
6 Keisnäd.	Artus	
7 Neljap.	Lukretsia	
8 Neede	Medardus	
9 Laup.	Bertram	

{ 1, 39' p. l.
(2. Kwatemb.)

Kolmaino Jumala p. — Jeesus ja Nikodemus. Joann. 3, 1—15.

10 Pühap.	Blawius	2. füüwi nädal.
11 Esmasp.	Barnabas	
12 Teisip.	Lino	
13 Keisnäd.	Tobias	
14 Neljap.	Tetlohw	
15 Neede	Wiido	

Heitlikud
tuulsed
12, 5' p. l.
ilmad.

16 Laup.	Justina	1. füüwi nädal.
----------	---------	-----------------

1. p. 3. a. 3. p. — Mikas mees ja Saatfarus. Luuk. 16, 19—31.

17 Pühap.	Nikander	1. füüwi nädal.
18 Esmasp.	Homer	
19 Teisip.	Kert	
20 Keisnäd.	Wloorian	
21 Neljap.	Rahel	
22 Neede	Tiit	
23 Laup.	Basilius	

Selge taewas.
Heitlikud
11, 18' e. l.
ilmad.

2. p. 3. a. 3. p. — Suurest õhto söömaaeast. Luuk. 14, 16—24.

*24 Pühap.	Jaani pööw	Selge taewas. 9, 10' om.
25 Esmasp.	Wio	
26 Teisip.	Jeremias	
27 Keisnäd.	7 magajade pööw.	
28 Neljap.	Joosua	
*29 Neede	Peetri Paawl. pööw	
30 Laup.	Paawli mallet. pööw	

1. Junil tõuseb päike: t. 2, 56 m., läh- alla: t. 9, 3 m.
11. — — — — — 2, 55 — — — — — 9, 8 —
31. — — — — — 3, 2 — — — — — 9, 6 —

Reese juhib p.äwa terad
 Üle mägede ja orud'
 Nürmel wilja küpsetama,
 Toitu meile walmistama?

Nädalad ja nädala p.äwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
3. p. p. 3. a. 3. p. —	Krakadunud lambast.	Euul. 15, 1–10.
*1 Pühap.	Leobald Eese Keiserina sünd. p.äw.	Selge suwine ilm.
2 Esmasp.	Gina, Maarja p.	
3 Teisip.	Kornelius	Wihmasadu.
4 Keisnäd.	Ulrik	☾ 11, 18' õht.
5 Neljap.	Anselm	Selge taetwas.
6 Reede	Norbertus	
7 Laup.	Lemetrius	
4. p. p. 3. a. 3. p. —	Olge armulised.	Euul. 6, 36–42.
8 Pühap.	Kilian	Soeab p.äwad.
9 Esmasp.	Annika	
10 Teisip.	7 wennaste p.äw	☾ 4, 49' p. l.
11 Keisnäd.	Nadelheide	Müristamine.
12 Neljap.	Hindrik	
13 Reede	Mareti p.äw	
14 Laup.	Ponawent	
5. p. p. 3. a. 3. p. —	Rohtest kala-saagist.	Euul. 5, 1–11.
15 Pühap.	Apostl. lahkum.	Selge ilm.
16 Esmasp.	Permina	

17 Teisip.	Aleksi	Kuiwad
18 Keisnäd.	Rosina	☾ 10, 56' õht.
19 Neljap.	Haraldus	ilmad.
20 Reede	Elias	
21 Laup.	Laaniel	
6. p. p. 3. a. 3. p. —	Wariseride õigusest.	Mat. 5, 20–26.
22 Pühap.	Maaria Magd. p.	Soemad
23 Esmasp.	Dskar	ja wihmased ilmad.
24 Teisip.	Kristina	
25 Keisnäd.	Jakobi p.äw	Segased ilmad.
26 Neljap.	Anna	☾ 2, 10' om.
**27 Reede	Marta Keiserina sünd. p.	
28 Laup.	Pantalon	
7. p. p. 3. a. 3. p. —	Jesuse ärastetamisest.	Mat. 17, 1–9.
29 Pühap.	Dlewi p.äw	Wihmased ilmad.
30 Esmasp.	Rosalie	
31 Teisip.	Kristwrid	

1. Juulil tõuseb päike: t. 3, 16 m., läh. alla: t. 8, 52 m.
 11. — — — — — 3, 35 — — — — — 8, 36 —
 21. — — — — — 3, 56 — — — — — 8, 15 —

Jesand! Sinu vägew käsi
Anderohkuset ei wäsi:
Äike, õht ja wihma sadu
Toowad kasu, täitwad ladu.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Kestnäd.	Peetri wang. ol.	Wihmased
2 Neljap.	Hannibal	ilmad.
3 Reede	August	
4 Laup.	Dominiqus	☉ 7, 42' om.

8. p. p. 3. a. J. p. — Wale-prophetibest. Mat. 7, 5—23.

5 Pühap.	Dswald	
*6 Esmasp.	Krist. äraselet. p.	Taewas
7 Teisip.	Tõno	
8 Kestnäd.	Kotlip	pilwetab.
9 Neljap.	Romanus	
10 Reede	Lauritsa p.	☉ 10, 55' õht.
11 Laup.	Dlga	

9. p. p. 3. a. J. p. — ütlekohusest majapidajast. Luuk. 16, 1—9.

12 Pühap.	Klaara	
13 Esmasp.	Made	Selge
14 Teisip.	Eusebius	
15 Kestnäd.	Ruki Maar. p.	taewas.

16 Neljap.	Jisak	Wilu tuul.
17 Reede	Henning	
18 Laup.	Helena	☉ 1, 1' p.l.

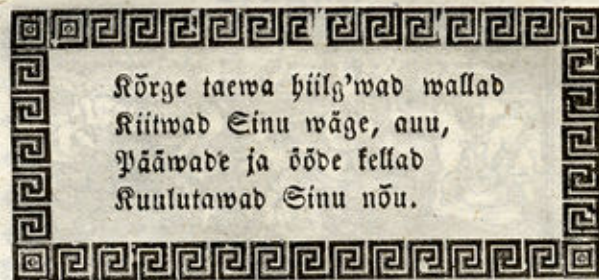
10. p. p. 3. a. J. p. — Jerusalema ärarikmifest. Luuk. 19, 41—48.

19 Pühap.	Seebald	
20 Esmasp.	Pernart	Soeab
21 Teisip.	Rut	Kallid ilmad.
22 Kestnäd.	Wilibert	
23 Neljap.	Safarias	Heitlikud
24 Reede	Pärtli pääw	ilmad.
25 Laup.	Ludwil	

11. p. p. 3. a. J. p. — Wariserist ja tõlnerist. Luuk. 18, 9—14.

26 Pühap.	Katalie	☉ 5, 44' õht.
27 Esmasp.	Separt	Wilud
28 Teisip.	Augustine	
*29 Kestnäd.	Taani pea mah. p.	ilmad.
**30 Neljap.	Aleksander Keisri herra nime p.	Selge taewas.
31 Reede	Rebeka	

1. Augustil tõuseb päike: k. 4 19 m. läh. alla: k. 7 49 m.
11. — — — — 4, 41 — — — — 7, 22 —
21. — — — — 5, 4 — — — — 6, 55 —

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Laup.	Ekidius	
12. p. p. 3. a. J. p. — Kurbist ja keeletumast. Mart. 7, 31—37.		
2 Pühap.	Elisa	☉ 3, 55' p. l.
3 Esmasp.	Berta	
4 Teisip.	Meus	Wagane
5 Keisnäd.	Natanael	ja selge
6 Neljap.	Magnus	ilm.
7 Reede	Regina	
*8 Laup.	Maaria sündim. p.	
	Erooni pär. sünd. p.	
13. p. p. 3. a. J. p. — Preester ja Saamaria-meis. Luuk. 10, 23—37.		
9 Pühap.	Pruuno	☉ 7, 35' om.
10 Esmasp.	Liina	
11 Teisip.	Kerard	Pilwsed
12 Keisnäd.	Siirus	
13 Neljap.	Amatus	udused ilmad.
*14 Reede	Risti ülend. p.	
15 Laup.	Rifodennus	

14. p. p. 3. a. J. p. — Kümnest pibalitõbifest. Luuk. 17, 11—19.		
16 Pühap.	Viina	● 5, 35' om. (3. Kwatember.) Segased ilmad.
17 Esmasp.	Josepina	
18 Teisip.	Tõnts	
19 Keisnäd.	Tints	
20 Neljap.	Taana	
21 Reede	Mateuse pääw	
22 Laup.	Moorits	
15. p. p. 3. a. J. p. — Rammonast. Mat. 6, 24—34.		
23 Pühap.	Hoosea	Wilud
24 Esmasp.	Joann. saamise p.	● 7, 25' om. udused ilmad.
25 Teisip.	Alewas	
*26 Keisnäd.	Joann. õpet. p.	
27 Neljap.	Udolphw	
28 Reede	Werner	
29 Laup.	Mihkli pääw	
16. p. p. 3. a. J. p. — Raini-linna furnust. Luuk. 7, 11—17.		
30 Pühap.	Hironimus	
1. Septembril tõuseb päike k. 5, 28 m., läh. alla: k. 6, 23 m.		
11. — — — —	5, 49 — — — —	6, 55 — —
21. — — — —	6, 11 — — — —	5, 26 — —

Ära kadund nurme ilu,
Pilled ergus närisinud;
Niiskust, udu, pime, wilu
Tähändawad rooja-kuud.

Nädalad ja nädala päawad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
*1 Esmasp.	Maaria k. ja eesp.	
2 Teisip.	Voltrad	☉ 12, 46' ööse.
3 Keisnäd.	Prants	
4 Neljap.	Amalia	Paljo tuult
5 Reede	Luisa	ja külmad
6 Laup.	Simson	

17. p. p. 3. a. J. p. — Wee-tõbbisest. Suul. 14, 1—11.

**7 Pühap.	Leikuse Püha.	
8 Esmasp.	Saamuel	☉ 7, 54' õht.
9 Teisip.	Jaak	
10 Keisnäd.	Urwid, Mai	
11 Neljap.	Purfart	ilmad.
12 Reede	Walwriid	
13 Laup.	Teresia	

18. p. p. 3. a. J. p. — Suuremast káustu. Mat. 22, 34—46.

14 Pühap.	Kai	
15 Esmasp.	Hedwig	Selge.

16 Teisip.	Leekla	☉ 11, 42' ööse.
17 Keisnäd.	Dolop	
18 Neljap.	Luukase päaw	Sõd on
19 Reede	Lutsius	wilud.
20 Laup.	Belisias	

19. p. p. 3. a. J. p. — Alwatud inimesest. Mat. 9, 1—8.

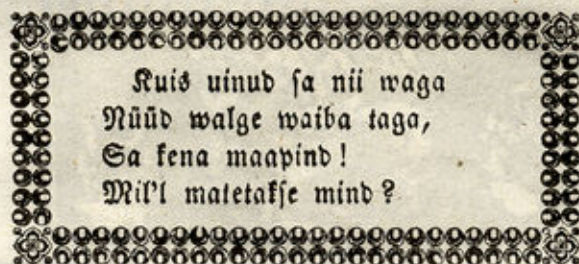
**21 Pühap.	Luteruse õige usu üleswõtm. p.	
*22 Esmasp.	Kaasanip. Maariap.	
23 Teisip.	Sewerin	Selge
24 Keisnäd.	Saalome	☉ 7, 10' õht.
25 Neljap.	Krispin	ja
26 Reede	Umandus	lume sadu.
27 Laup.	Kapitolin	

20. p. p. 3. a. J. p. — Pulma riidest. Mat. 22, 1—14.

28 Pühap.	Siimon Juudas	Shtu tuul.
29 Esmasp.	Hels	
30 Teisip.	Upsalon	
31 Keisnäd.	Wolhwgang	☉ 10, 43' em.

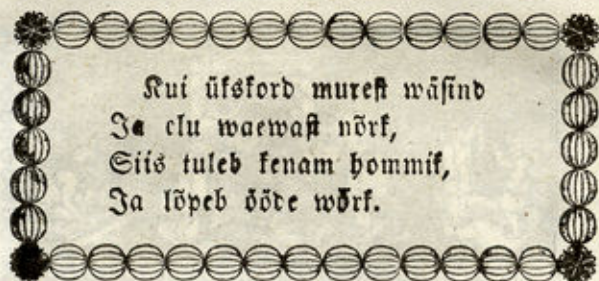
1. Oktobril tõuseb päike: k. 6, 34 m. läh. alla: k. 4, 57 m.

11.	—	—	6, 56	—	—	—	4, 30	—
21.	—	—	7, 21	—	—	—	4, 5	—

Nädalad ja nädala pöörad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Pühade pööra	Hakab
2 Reede	Hingede pööra	õhse
3 Laup.	Tuuleman	külmetama.
21. p. p. 3. a. J. P. — Kuninga-mehe poeasf. Joann. 4, 47—54.		
4 Pühap.	Otto	Kanged
5 Esmasp.	Lotta	tuuled.
6 Teisip.	Leonard	
7 Keisnäd.	Enno	☾ 12, 21' p. l.
8 Neljap.	Brits	Udufed
9 Reede	Teodor	ilmad.
10 Laup.	Martin Luter	
22. p. p. 3. a. J. P. — Kavalasf sulasest. Mat. 18, 23—35.		
11 Pühap.	Martin piiskop	
12 Esmasp.	Joonaš	Selge.
13 Teisip.	Eugen	
14 Keisnäd.	Wiidrit	
15 Neljap.	Leopold	☉ 5, 48' õht.

16 Reede	Domar	
17 Laup.	Huugo	
23. p. p. 3. a. J. P. — Kohtu rahast. Mat. 22, 15—22.		
18 Pühap.	Aleksander	Külm
19 Esmasp.	Elisabet	lähäb
20 Teisip.	Uamos	suuremaks.
*21 Keisnäd.	Maaria ohw. pööra	
22 Neljap.	Kristina	☉ 5, 14' om.
23 Reede	Eleanor	
24 Laup.	Joosias	
24. p. p. 3. a. J. P. — Järl türest. Mat. 9, 18—26.		
**25 Pühap.	Katrina pööra	Külmad
	Sarnute püh	ilmad.
26 Esmasp.	Konrad	
27 Teisip.	Paabo	
28 Keisnäd.	Künter	
29 Neljap.	Ewart	☉ 10, õht.
30 Reede	Andrese pööra	
1. Novembril tõuseb päike: t. 7, 47 m., läh. alla: t. 3, 41 m.		
11. — — — —	8, 9 — — —	3, 23 —
21. — — — —	8, 29 — — —	3, 10 —

Kui üksford murest wäfind
Ja elu waewast nõrk,
Siis tuleb kenam hommik,
Ja lõpeb sõde wõrk.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Laup.	Larend	
1. Kristuse tulem. p. — Kristuse sisesõitmisest. Mat. 21, 1—9.		
2 Pühap.	Kärsna	
3 Esmasp.	Koola	Sula ilm.
4 Teisip.	Parba	
5 Keisnäd.	Sabina	Wihma sadu.
**6 Neljap.	Rigula p. Trooni	
7 Reede	Antoni pär. nime p.	☾ 8, 31' om.
8 Laup.	Maaria saam. p.	
2. Kr. tulem. p. — Wiimse pääwa tähtedest. Luuk. 21, 25—36.		
9 Pühap.	Ruudolhw	Pilwised
10 Esmasp.	Tuudit	ja
11 Teisip.	Woldemar	wihmased
12 Keisnäd.	Tiili	ilmad.
13 Neljap.	Luutsija	
14 Reede	Rilafius	
15 Laup.	Johanna	☾ 10, 32' om.

3. Kristuse tulem. p. — Joannes wangi-tornis. Mat. 11, 2—10.

16 Pühap.	Albina	Paras
17 Esmasp.	Hinno	talwene ilm
18 Teisip.	Kristow	(4. Kwatember.)
19 Keisnäd.	Lot	ja palju lund.
20 Neljap.	Abraham	☾ 2, 1' p. l.
21 Reede	Tooma pääw	
22 Laup.	Peata	

4. Kristuse tulem. p. — Joannese tunnistus. Joann. 1, 19—28.		
23 Pühap.	Tohwer	Selge
24 Esmasp.	Adam, Gewa	
**25 Teisip.	1. Jõulo p.	taewas ja
**26 Keisnäd.	2. Jõulo p.	kange
*27 Neljap.	Ewang. Joann.	külm.
28 Reede	Süüta laste pääw	
29 Laup.	Noa	☾ 10, 55' om.

Pühap. p. Jõulo p. Siimeon ja Hanna. Luuk. 2, 33—40.		
30 Pühap.	Taawet	Selge
31 Eesp.	Silweester.	taewas

1. Tegembris tõuseb päike: t. 8, 44 m., läh. alla: t. 3, 5 m.
11. — — — — 8, 51 — — — — 3, 6 —
21. — — — — 8, 52 — — — — 3, 18 —

Kroonupühad,

mis kiriku seaduse järel Maa-kirikutes tulewad pühitseb.

- 1) Jüri, kuu 17. pääwal. Suure Keisri Herra ja kõige Weneriigi Wallitseja Aleksander Nikolajewitsi sünd. p.
- 2) Jüri, kuu 23. pääwal. Lese Keiserina Aleksandra Weodorowna ja Suurwürstina Aleksandra Josepowna nime pääw.
- 3) Gina, kuu 1. pääwal. Lese Keiserina Aleksandra Weodorowna sündimise pääw.
- 4) Gina, kuu 27. pääwal. Meie suure Keiserina Maria Aleksandrowna sünd. p.
- 5) Leikuse, kuu 30. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksander Nikolajewitsi nime pääw.
- 6) Jõulu, kuu 6. pääwal. Surewürsti ja Krooni-pärija Nikolai Aleksandrowitsi nime p.

Meie suure Wene-Keisri suguwõsa.

Aleksander II. Nikolajewits, kõige Weneriigi Ulemwalitseja ja Keiser, ka Pohla-maa Kuningas, on sündinud 17. Aprillil 1818, saab 38 aastat wan.

Maaria Aleksandrowna, Keiserina, Hesseni Suure-hertsogi tütar, sünd. 2. Aug. 1824, saab 32 aast. wan.

Nende lapsed:

1. Nikolai Aleksandrowits, Suurwürst ja Weneriigi auusjärje pärija, sünd. 8. Septbr. 1843.
2. Aleksander Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 26. Weebr. 1845.
3. Wladimir Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 10. Aprillil 1847.
4. Aleksei Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 2. Jaanuaril 1850.
5. Maria Alexandrowna, Suurwürstina, s. 5. Okt. 1853.

Õnna kadunu suure Keisri Nikolai I. leß Aleksandra Weodorowna, Keisri ema, õnna Preissi kuninga Wridrifi Wilhelmi III. tütar, on sünd. 1. Juulil 1798, saab 58 aastat wanaks.

Tema lapsed:

- a) Konstantin Nikolajewits, Suurwürst, sündinud 9. Septembril 1827. Tema abikaasa: Aleksandra Josepowna, Suurwürstina, Saksen-Altenburgi Hertsogi tütar, sündinud 26. Juunil 1830.

Nende lapsed:

- 1) Nikolai Konstantinowits, Suurwürst, on sündinud 2. Weebruari 1850.
- 2) Olga Konstantinowna, Suurwürstina, sündinud sel 22. Augustil 1851.
- 3) Wera Konstantinowna, Suurwürstina, sünd. sel 4. Weebruari 1854.
- b) Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 27. Juul. 1831.
- c) Mihail Nikolajewits, Suurwürst, s. 13. Oktob. 1832.
- d) Maaria Nikolajewna, Suurwürstina, Hertsogi Maksimiliani Leichtenbergi leß, sünd. 6. Augustil 1819.

Tema lapsed:

- 1) Nikolai Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 23. Juulil 1843.
- 2) Eugeni Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 27. Jan. 1847.
- 3) Sergei Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 8. Deets. 1849.
- 4) Georg Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 17. Weebr. 1852.
- 5) Maaria Maksimilianowna Romanowaka, Keiserlik Printses, sünd. 4. Oktobr. 1841.
- 6) Eugenia Maksimilianowna Romanowaka, Keis. Printses, sünd. 20. Märtsil 1845.
- e) Olga Nikolajewna, Suurwürstina, sündinu 30. Augustil 1822. Laulatud Württembergi kuningriigi pärija Keis. Kaarl Wridrif Aleksandriga, sünd. 22. Weebruari 1825.

Reisri tädid:

Maaria Pawlowna, Suurwüürstina, Sassen-Weimari maa walitseja Kaarl Wridriki lest, sünd. 4. Weebr. 1786.

Anna Pawlowna, Suurwüürstina, Hollandi Kuninga Wilhelmi II. lest, sünd. 7. Jan. 1795.

Ensa Suurwüürsti Mihael Pawlowitsi lest Helena Pawlowna, Suurwüürstina, Württembergi Herisogi tütar, on sündinud 28. Deetsemb. 1806.

Tema tütar: Katharina Mihailowna, Suurwüürstina, sünd. 16. Augustil 1827; laulati 4. Weebruari 1851 Meßenburg, Streclitsi herzogi Georgi abisaasaks.

Laada-pidamise pääwad.

Januari: kuul. 7mal: Rijas 3 p. Tartus suur saksa laat 3 näd. 7 funni 9mal: Wõru linna lina-laot. 25 funni 30mal: Wolmeris lina-laot.

Küünla kuul. 2sel: Walgas ja Willandis suur saksa laat 8 p., ja Wõru linnas kõigesugu kauba ja hobuse laat 1 p. 4 ja 5mal: Tartus lina-laot. 15 ja 16mal: Wõnno linnas lina-laot. 15 funni 17mal: Willandis lina-laot. 22sel: Wõru linnas suur saksa laat 8 päwa. 27 ja 28mal: Lemsali linnas lina-laot.

Lehe: kuul. 9mal: Rigola laat, Wööbsus.

Taani: kuul. 11mal Wõnno linnas 7 p. 23mal: Taani laat, Willandis 2 päawa. 26mal: Wõru linnas weisse-laot ja 27mal: Walgas. 29mal: Peetri laat, Tartus ja Tarwasto mõisas.

Eina: kuul. 2el: Karksimõis. 20: Pernus saksa laat, 3 n. ja Rijas willa-laot 3 p. 26: Wolmeris.

Leikuse: kuul. 10mal: Walgas. 15mal: Helme mõis. 2 p. 24mal Lauritse laat, Meoselats mõisas.

27mal: Wastsemõisas, ligi Willandi linna.

29mal: Kilinga mõisas, Saarde kihelkonnas.

Mihkli: kuul. 2el: Abja mõisas, Halliste kihelkonnas, 2 p. 4mal ja 5mal: Sindi mõisas ja Rāpinas.

6mal: Taakerbera mõisas, Helme kihelkonnas. 8mal: Kastna mõisas, Tõstama kihelkonnas, ka Põlwe ja Rõuge kiriku juures, ja Tartus.

10mal: Mõnniste mõisas ja Oldre mõisas. 13mal: Perawere mõisas, Jakobi kihelkonnas. 14mal: Wana-Ants mõisas, Kraawi kõrtsi juures, 2 päawa.

15mal: Põltsamaal, 2 p. 16mal Kirepi kõrtsi juures. 18mal: Audro mõisas. 20 ja 21el: Wändra mõisas, 2 p. 21el: Sanna mõisas, Rõuge kihelk.

24mal: Mihkli laat, Willandis ja Wõru linnas, 2 p. 29mal: Mihkli laat, Tartus ja Walgas, 2 p., ja Rawanurme laat, Wastfelinnas, 2 p.

Wiina: kuul. 1sel: Kuresaare linnas, 3 p. 6mal: Luutsniki mõis, Rõuge kihelk. ja Tarwasto mõis. 7 funni 9mal: Wõru linnas lina-laot.

9 ja 10mal: Lemsali linnas lina-laot. 10mal: Rāo mõisas, Pilistwere kih. 15mal: Lustiwere mõisas ja Drifo mõisa kõrtsi juures.

Talwe: kuul. 1sel: Tartus lina-laot. 10mal: Mustwee: külas, Tõrma kihelk., Peipsi rannas.

10 ja 11mal: Wõru linnas weisse-laot. 20mal: Walga linnas lina-laot. 25 funni 27mal: Willandis ja Wolmeris lina-laot.

Jõulo: kuul. 6mal: Wööbsus, Rāpina kihelk. 10 ja 11mal: Wõnno linnas lina-laot. 27mal: Walgas, suur saksa laat, 8 päawa.

Geſti-maa Kubernemangus.

Januari kuul. 7mal ja 8mal: Orifal. 10mal ja 11mal:
Haapsalus. 17mal ja 18mal: Koloweres. 19mal:
Raplas. 27mal ja 28mal: Rakweres.
Küünla-kuul. 2el ja 3mal: Paldiskis. 3mal: Paides.
26mal: Pihulas. 3 p.
Jaani-kuul. 16mal ja 17mal: Rakweres. 20maſt suu ot-
ſani: Tallinnas. 23mal: Paides.
Mihkli-kuul. 10mal ja 11mal: Paides. 14mal ja 15mal:
Haapsalus. 21el ja 22el: Paldiskis. 24mal: Pihulas.
24 ja 25 mal: Jõhwiſ. 26, 27 ja 28mal: Tallinnas.
29mal: Rakweres. 29mal ja weel 2 päärva: Reblaſte
mõiſas ja Keila kiriku juures.
Wiina-kuul. 4mal: Raplas. 7mal: Jõelehtmes.
Jüulo-kuul. 16mal: Märjama kiriku juures. 19mal ja
20mal: Reblaſte mõiſas, lina müümiſe laot.

Linna-wahed.

Eartuſt on	Narwa	186 $\frac{1}{4}$	werſta
—	Peeterburgi	324	—
—	Tallinna, Põlſama kaudo	186	—
—	Walka	82	—
—	Wolmeri	132	—
—	Riiga	240	—
—	Perno, Helmemõiſa kaudo	180	—
—	Willandi, Rõngo kaudo	99	—
—	Wõru linna	65	—
—	Petſeri	109	—
—	Pihkwa	165	—

Keiser Nikolai I.

Keiser Nikolai I. wiimsed elutunnid.

"Ünsad on need surnud, kes Jeesandasse surid." (Joan. ilm. 14. peat. 13. w.)

Suurel, siin elus mite enam aratafutawal kautusel, — kui seal pärast esimest kohmetawa walu, loodud inimliku tundmuse jälgil, süda kergitust hakab igatsema, siis läkitab taewane Jsa meile kahelikul kombel troostiti. Ühed neist wõime aalikuks nimetada, teised jälle kõrgemaks, taewalikuks. Esimeste sekka tuleb arvata seda märkamist, et sõbradest meile näidatud, ehk ka kõigeomalik wäljastatud osawõtus meie kurwastusest tõsine on, tuleb arvata kadunatega üheskoos elatud õnnelikude pääwade mälestus, wiimaks lootus, et nemad sealt poolt hauda weel õnnistust täis meie peale saawad tegewad olema tundmustes, arwamistes ja ettewõtmistes, mis meie neilt otsekui päranduseks saime. Aga need troostid, mis julgissime taewalikuks nimetada, on paljo tõtelikumad ja kallimad. Nemad seiswad alalikus, walutäies, ühtlase ka magusas mõttes nende meilt äralahkumade peale, waimulikus ümberkäimises parema elusse läinud hingedega, iseäranis, — kui nende uus elu otsekui meie silmade ees alganud, weel enne, kui

— 2 —

nemad lõpeliikult maa pealt ennast olid lahthiiskunud, kui wiimsed, kõrged elusilmapilgud meile sureja hinges hoitud kriiskliku wogaduse rikaid warandusi awalikuks tegiwad. Ühe kena elu palk saab enamist üks kena lahthumise tund olema, ja neist, kellele taewas seda arufingitust annab, ütlesime Ehwangelisti sõnadega: "Ünsad on need surnud, kes Jeesandasse surid," — sest surres juba oli neil igawene rahu, igawesse elu õnnelik ettemaitsemine osaks saanud, üht nüisugust eluotsa, ja se oli maapealse suuruse kõrgemas ladwas, nägime sel walutäiel, unustamata 18mal Kүүлa kuu pääwal minewal aastal. Seal suri Wene Keiser, — suri See, kelle nimi maakeraspiiresti täitis, kelle peale ei mite ükspäinis kuuskümme miljoni riigi-alamaid, waid ka kõikide wõerasmaade rahwade ja riigivalitsuste silmad alati waatasid. Selles iseennesest juba waimust ja südameid põrrutawas ettetulikus seisid midagi, mis weel sügawamalt meie südameid pidi liigutama, — ja se oli sureja Keisri hinge lugu ise. Kui üks auuwääraline Peeter Suure lapselaps lahkus Tema siit ilmast, ühtlase aga ka kui üks auuwääraline poeg, üks auuwääraline Kristuse kiriku liige. Wankumata, jah — meie julgeme ütelda — külmawereline walitseja ja sõalase kindlus, mõte nende kõrgede, mõnel aal raskede riigivalitseja kohuste peale, mis Tema ligi kolmkümmend aastase walitsuses pühalikult täitnud, wiimaks weel südamelik armastus Tema ligema,

nõnda kui Tema suure suguvõsa — Wene maa wasta, joofsid sel pühalikul, kõrgel silmapilgul Temal-
hite kõiki üleulatama, kõiki ümberwõtma ja ärasele-
tama tundmusse kogu, — kindla usku. Ilma ahast-
tuseta waatas Tema surma tulemise wasta. Et
Tema teadnud kül, et se üks lähimini kõiksima,
igawese elusse oli. Ei kurwastanud Tema hinge
mitte mõtet nende kõikide peale, kes Tema südamel
ühewõrra kallid olid olnud ja keda Ta nüüd maha
pidi jätma, — Tema abikaasa, Tema laste, Tema
lastelaste ja Tema isamaa peale. Tema teadis ja,
kelle hooletas Ta neid jätis, teadis, et taewase Isa
õnnistus nendele saab jääma, nõnda kui Tema tegude
ja ettemärgi mälestus. — Need silmapilgud, mis
wiististi igal üks meiega pühalikult ja kõrgelt saab
nimetama, on osalt juba meie ja wõeramaade rah-
male kirja läbi kuulutatud. Siiski seisab, kuida üt-
lesime, letna walus — siin elus meist äralahkumise
pärast, kõige tõetlikum troost nende mälestuses,
nende — meid rõõmuliku imestemisega täites —
hinge omaduste meeletuletuses. Niisuguses mäles-
tuses, niisuguses meeletuletuses tuleb kadund meile,
kui ka üürikejeks aegs jälle tagasi, — saab surma
läbi karkendatud sise jälle ühentatud. Se on, mis
meid kihutanud, troostiks endale, — ja kuida meie
usume — ka troostiks lugejatele, kõige Weneriigile,
Keiser Nikolai wiimseid elutundisi üleskirjutama.
Seda kallist elu lõpetas üks eistotselt asjata näis

taw nuhupalawik. Alga teised haiguse wimmad, mis
ammugi juba pealt nähes tugewas kehās warjul olid
olnud, ühendasid ennast palawikuga. Tõetlikult oli
seestpidine elutervis juba ammugi lonkaw ja pealegi
ärafurnatud üleliiga tallitamiste waewade läbi, mure-
de ja meelehaiguse läbi, kuida seda kõige inimeste
sugu pärandust ehk kõigerohkemalt auujärgedel leitakse.

Kõiges möödäinud minewa aasta pikuses, kuida
nüüd Jumalas puhkawa Keisri ligemad ümberolijad
teenrid tunnistawad, tundis Ta enamist igapäew
wiga kaswamist. Siiski ei jätnud Tema alalise
wäsimata hoolega riigivalitsuse tallitust korrale seades,
waid wiitis päwi ja sagedast öösi nende pärast, ei
annud sagedast oma kehale tarwiliku puhkamise mah-
ti ega lastnud karastawa unekatet silmile tulla. Ise
äransis juhtus seda wiimisel aéal, kus Tema terasema
hoolega wastapannemise riistu lastis walmistada
perela waenlaste wastatõrjumiseks, kes nii ootmata
Wene maa ja õige usu wasta olid üles tõusnud.
Kõigel Keisri wiimse haiguse aéal, olgo eistotsalt,
olgo lõpu wasta, ei pidanud kedagi seda suretawaks.
Tema Ise ei uskunud seda mitte, — ehk Ta kül,
kuida frislase *) kohus, wõib ehk ka olla iseäralikul
hinge tujul, ammugi ja sagedast surma peale oli
mõelnud, kuida Tema järeliäänud wiimsest seadusest
tunneme, — ehk Tema kül sagedast elu kohta ütles:
„ja mis lühike on se kõik.“

*) Kristlane tähendab: riisti-inimene.

Keiser ei wäljastanud midagi mureliku oma ter-
wise pärast. Kas Ta tõeste ehk midagi häda ohtu
ei arwanud, ehk kas Tema — mis tõenähtlikum on
— ei tahtnud oma armsaid alamaid kurwastada.
Eks Ta teelanud iljemine, selle wiimse asja pärast,
sõnume andmist oma haiguse pärast. Haigus kestis,
mõnəsuguste wahetamiste lugudega, Nääri kuu wiim-
sest pääwadest kuni Oma Künla kuu pääwani.
Sel pääwal tundis Keiser natuke kergitust, et Ta
ettewõttis wäljasdita, teele minijaid rügementi üle
waatama. Tema arstid tõrkusiwad selle wasta.
„Teie ei saaks minu haigusest lugu pidama, oleksin
ma üks alam soldat,“ ütles Keiser naljatates. „Ei,
Majestät“*), kostsid arstid, „niisuguse terwisega ei
lubaks meie mitte ühe soldatile laatsaretist wälja
minna.“ Keiser ütles: „Sellega oleksite teie oma
kohut täitnud, mina lähen ja täidan, mis minu kohus
on.“ Sedawiisi olid Tema südame põhja käsud.
Kõiges määratumas riigis ei leitud kedagi, kes kõik
kohused nii täielikult ja waljust oleks täitnud, kui
Keiser Jse. Ka wõis Tema süda, ehk teadmatal
ettetundmusel, igatseda weel ükskord truut sõdast
waadata, kes wäljaläksid surma ehk wõitusele Tema
eest, ja isamaa eest. — Uga se warane wäljasõit-
mine, mis teisel pääwal (10. Künla kuu) jälle ette-
wõeti, ülendas algmist külmetamisest tõusnud wigas.

*) Majestät on üks auunimetus, mis kirjast ja suusõnas tei-
ritele ja kuningatele antakse, nende auuõrguse tähenduselt.

Senna tõrwa peasid giht (jooksa töbi) liifuma ja
näitas rammetus pahemas kopsutiwa toimetuses.
Tulise kiirusega hakas sest saadik haigus kasvama.
Keiser, kes harilikul kombel esimesel paastu nädalal
oma tõrge suguwõsaga seltsis, püha õhtusööma wasta
walmistates paastuma hakanud, pidi paastumist poo-
lele jätma. Reedel (11. Weebruari) oli Ta häda
sunnitusel woodi heitnud, — kust Tema mitte enam
ülesse ei pidand tõusma. Jse alawoodil ei jätnud
Tema, nii pikalt kui wõim ulatas, riigi walitsuse
tallitust maha: Tema suri auujärje peal. 17mal
Weebruari läks hädadht nii suureks, nii silmanäht-
likuks, et Keisri arstid nõuks wõtsid riigipärijale
seda teada anda. Üks neist (arstidest) ei tahtnud
sealgi weel hoopis lootust arakautada. Õhtu eel
kadus ka se wiimne lootuse tera ja koleda sõnume
läbi tuimaks pörrutatud Tsesarewits pidi südant wõt-
ma, kurba ajalugu nüüd ka oma kõrgeliku emale
kuulutada. Walust lõhutud südamega — mis walul
mingisarnalist ei leita — oli Keiserinal ommetegi
jõudu weel ühe kristliku abikaasa kohut meelepidas-
des ja ühes kindluses, mis üksnes ust annab, läks
Tema, sureja asemelle seda kohut täitma*).

Keiser ei olnud oma abikaasa mitte oodand. Haige

*) Keiserina oli mitokord wäljastanud, kuba Ta nende nõbrust
imeks paneb, kes, kartses haiged mõneks silmapilguks siin elus ehmatada,
teda troostita jätwad, mis püha armulaud surejalle annab.

pää üle ennast kumardades, ütles Keiserina tasase oma loodud helde armuga: „Kallis sõber, Sina ei ole mitte hakatud ettevalmistamist püha armulaua vastu võinud lõpetada, ei mitte kui muido igakord meiega ühtlase püha Sakramenti võinud võtta. Eks se oleks häa, seda nüüd teha? Sa tead, kristlasele ei ole midagi mõnusa paranduse rohtu ja mit meele hädalisele sai juba kergitust pärast püha Sakramenti võtmist.“ — „Kuis! woodis?“ vastas Keiser rutu, „ei ole võimalik. Mina soovin, mina „ihkan seda kohut tähta, aga esiteks siis, kui ma „jälle jalgul saan olema, kui Jumal mulle parandust „kinkinud. Kudas peaksin ma woodis pikali ja „riideesse panemata selle kõrge toimetusele tohtima „minna.“ — Nii sügav oli Tema auustusekartus kõigepühama eest. — Keiserina jäi keeletumaks palas was pisarattes: Tema hingewõimud olid äraturnatud. „Ehk kas ma kõigun tõesti nii suures hädas „ohus?“ küsis Keiser, — jätis aga silmapilgul jutu otsogo oleks kartnud selle küsimisega abikaasa ehmatada. Niisuguse õrna ellitamisega olid nemad ifa teine teise vastu. Ka wiimse silmapilgu jäiwad selle südameliku abikaasa armastuse tunniõmargid, wäljandused ühtewiisi, mis nende õnneliku abielusidet kõiges kestuses oli õnnistanud. Pärast seda kui Keiser juba püha õhtusöömasandeid oli vastu võtnud, küsis Keiserina, surejat kaisutades: „Armas, tad Sa mind weel, kui muido?“ — „Kas ma Sind

„armastan?“ kostis Keiser, „oleks se siis küll wõis „malik sind mitte ei armastada? Kui meie teine „teist esimest kord nägime, ütles mulle minu süda: „se on sinu kaitseja ingel elu aeaks. Ja nõnda on „se ka olnud.“ — Jah, sefinane Tema südame ettetundmus, läks ka tõeks neis praego üleskirjutatud miinutides, kus Keiserina kõige raskemad abikaasa kohust täitis. Haua wärawal näitas Jumalast Temale seie kaduwa ilma antud kaitseja ingel Keiserile igawese õnnistusele juhatawa kõrget armu annet. „Sina nutad?“ küsis Keiser. „Ei,“ vastas Keiserina, kes oma silmapisaraid ise tähele ei pannud, ja palus ennast Temale abiks palwendamisele; sest kaswawal rammu nõrkusel ei võinud Tema mitte enam terve, täieliku priusega oma mõteid sundida. Masdala ealega hakkas Keiserina palwet lugema, — seda palwede kõige kaunimad, mis meie eest surma läinud Lunastaja meile annud, kui tema weel maa peal rändas. Walmis tema ette astuda, käis Keiser wäliku terase tähelepanemisega iga sõna jälgil, ja kui Keiserina ütles: „Sinu tahtmine sündko,“ lisas Keiser kindla ealega juure: „jah! kõigis ja igaweste!“ Nõnda heitis ennast ka omal wiimisel elupääwal walitseja ja kristlane alandusel igawese Isa äraarwamata nõuupidamiste alla.

Keiser laskis selle peale oma abikaasa äraminna, paludes puhkama heita. Kes wõis puhkamist otsida nende willetsuse tundide kestusel? — Pärast kessi

Bõd tulid kõik sel aéal Peterburis asetpidawad Keisri-koera liikmed talwe-palee*) weike kirikusse palwele koto, ja peaaego sel samal aéal läksid mõningad linna inimestest, — sureja Keisri lihtalamad, kes praego Tema raskest haigusest kuulda olid saanud, — ühe Raasani kiriku preestri juure, palusid teda kiriku uksed wallali teha, ja kawa, kawa, filmapisarail, palwetasid nemad selle auulise Ultari teenriga üheskoos.

Aga Jõsanda tahtmine oli tema salwitud meest enda juure kutsuda. Se arst, keda õnnis Keiser ise-äralku usundusega auustas, kantas bõsel kel kaks lootust hoopis, ega mõinud kõrge haige eluüsimisele lühikest aega enam finnitada. Maenitsetud ja ühtlase pörrutatud temal ees seiswa kurwa kohuse-täit-mise suuruse läbi, — mis temale sel filmapilgul kedagi neist Keisri ustawamateist mõne kiireliku walu kanguse al, kirjutud sõnade läbi meeletuletas, — mõtis ta nõuukš surejale täit, terwet tõt awaldada. Süda lihtsus temal koto, kui ta wiimist korda alandliku, weike kirjutamise-kambri astus, mis sel puhul ühtlase selle poole maailma walitseja magades-paik oli. Aga misga jutu alustada? Kuda wiltsufetäit sõna wäljaütelda? — Kõl tundis tema Keisri hinges kangust. Aga temal oli ka teadaw, kuda Keiser ennast kogonist häda-ohus ei arwand, surma kogonist weel ni ligidal ei uskunud, ehk küll Tema kui krist-

*) Talwe-palee nimetatakse üks kena keiserlik loss Meewa jõe kaldal, kus Keiser, Peterburi linnas olles aset peab.

lane muret oli kannud, igal aéal surma wasta walmistatud olla. Arst soowis, et Keisri hinges mõte püha lauale minemisele iseenest saaks ärkama. Jutu alustades hakkas ta rääkima, kuda Keisri pihi-isa*), „üks hää wana tutaw“ tema wasta tulnud. „Jah, tema on üks siglane ja hää mees,“ ütles Keiser; „milal olete teie temaga tutawaks saanud?“ — „Se oli wäga tõsisel aéal meie kõigile,“ kostis arst, „kõrgeõnna Suurwürstina Aleksandra haigewoos“ dil. Meie tuletasime meele seda aega eile Keiserina juures ja jutu käänmisest mõislin hõlpsalt mõista, „kui wäga kõrge praua soowib, et Teie Temale lubaksite pihi-isaga taewa Isalt Teile terwise parandust paluda.“ Silmapilgul sai Keisrile nüüd täis tõsidus selgeks. Tema waatas terase, selge filmaga arsti peale ja küsis siis: „Ütelge mulle, — pean ma siis surema?“ wiimise sõnaga aga ealt natuke tõstes. Kawa ei olnud arstil mõimalik wastust anda. Wiimaks, wärisewa südamega, pisarate wastahoidmisest peaaego lämmatud, ütles ta koleda sõna wälja. — Rahu paistis silmanäult, rahu oli Keisri hinges. Arst pidas Tema kät: mite üks soon ei kargand, mite üht lööki ei käinud puls kärmemast. Eimest korda haiguse algamisest saadik astus sel filmapilgul mõte ligiseiswa surma tunni peale Tema waimu ette, — ja juba läikis Tema selgest, rahulikust waat-

*) Pihi-isaks nimetab õigeusu inimene seda kiriku wanemat, kelle juures ta pihil ja armutual läib. Keisri pihi-isa nimi oli Waspanow.

misest üks hing, kes kõik kaduwa ilma walude, mu-
rede, tühja waewade koorma enda pealt oli wiska-
nud. Ei mite tasasemast wäljanäitust, et siit elust
lahkumine wõitlemisel raskust tegi, oli tunda. —
Wiiis, kuus miinutid läksid sügawas vaikuses mööda.
Seal tõstis Keiser waatmist, kui oleks Ta seda
taewa poole seadnud ja selle peale, niisama suguse
rahuga, niisama liht kombel hakas ta küsima: „Mis
„olete teie oma kuulamise toruga“) leidnud? Koo-
„paid kopsudes?“ — „Ei,“ kostis arst, „kopsudes
on alwamine hakanud.“ — „Kuis oli teil julgust,
„mulle surmamõistmist nii wiisist kuulutada?“ —
„Majestät,“ ütles arst, „mul oli selle tarwis enam
„kui üks põhi. Esiteks ja pääasjalikult täidan ma
„sellega üht Teie antud tõutust. Poolteist aasta
„eest ütlesite Teie mulle: Mina tahan et teie mulle
„täieliku tdt räägite ja kohalt sel aeal, kus seda
„wäga tarwis on. Se lugu on nüüd paraku lüäs.
„Aga ühtlase täidan ma ka ühe teise, ühe pühaliku
„kohuse riigitwalitseja ja pereisa wastä. Teil on
„aga weel mõned tunnid elada. Teil on täis selge
„meelemõistus ja teate et sugugi lootust enam ei jää.
„Majestät tahawad neid tundist wiist tarwitada wiim-
„seks jutustamisefeks Teie auujärje pärijaga. Wii-
„maks olen ma Teie Majestätile tdt, täieliku tdt
„rääkinud, sest et ma Teid tunnen, sest et ma Teid

“) Üks arsti riistapuu, misga rinnatõbe põbewaid haiged läbi-
tatsutakse.

„armastan.“ — Wäga rahuliku tähelepanemisega
kuulas Keiser seda jutu. Juba ei wõinud arst enam
oma pisaraid ärakeelata. Kui Keiser seda nägi,
andis Ta temale kät ja ütles: „Ma tänan teid.“
— Jälle kadusid waikselt mitu miinutid. Siis ütles
Keiser: „kutsuge minu wanem poeg seie.“ Kui arst
seda käsku täitis, lisas Keiser niisamuti harilikult ealega
juure: „Ärge unustage mite minu teiste lastele teada
anda, minu poea Konstantinile. Aga ärge ehma-
tage mite Keiserina.“ — Tema ise awaldas oma
ligist eluotsa ellast armastatud poeale ja südamelikus
mures Keiserina pärast lisas Ta peale: „Ma loodan
„et sa emale midagi ei ütelnud, midagi ei saa üt-
„lema.“ — Sedasama muret jagas Suurwürstina
Maria Nikolajewna, kes kõigist haigekambri lige-
mal oli. Tema ütles arstile: „Kuda saame meis
ema ettemalmistama?“ — Aga kristlik abitaasa,
kristlik walitsejana oli juba kõige wastä walmistatud
ja Keiser ei pannud ka imeks, kui Ta Teda oma
woodi ees nägi. Eks Keiserina olnud omal paigal,
kät, mis Temale südamega ühtlase oli antud, enda
pihus pidades. Keisri pihi-isa, niisamuti juba wal-
mis, ootas ligimail püha annetega. Pärast pühaliku
pihi ettemalmistamise palwede lugemist, läksid Keise-
rina ja Tsesarewits toast, kuhu nad pärast Satra-
menti andmist tagasi tulid.

Kõik teised kõrge Keisrimaja liikmed ootasid, põh-
wili maas, ligemas toas haigekambri kõrwas Tema

viimse armulaua käimise suurt silmapilku. Riisti ettellies ütles Keiser: „Mina palvetan Jumala poole, et Ta mind saaks ülesvõtta oma isa kuisu.“ — Sõigawas haleduses, aga ka täieliku rahuga ligendas Keiser püha Sakramendile ja harilikku, kena kõltsuwa ja kindla ealega rääkis Ta enne Sakramendi andmist loetud usutunnistust Õnnistegijale ja Lünastajale ja temast enesest seatud armulaua Sakramendile, — selle usu, mis Tema isa wanumata omas hinges oli hoidnud.

Jumalale andes mis Jumala on, pööras Keiser nüüd mõneks silmarilguks oma ilmliku riigitalitustele: Tema käskis Moskau, Warsaui ja Kiemi linna Teelegrahi läbi kuulutada: „Keiser on suremisel,“ otsekui ei räägiks Ta enam oma nimel, ja lisas weel peale: „jätab jumalaga Mosku.“ Ka oma matmise pärast tegi Ta mõnda seadusi. Haua tõrwa käskis Ta weike Jumala-ema-pildi ülesseada, mis Temale Keiserina Katharina, Suur, püha ristmise juures oli annud; Ise nimetas Tema talwe-palee alumise korra peal saali, kuhu furnufirst Tema kaduwa pörmuga rahwa nähtawale pidi pandama, nimetas Endale haua kohta Peeter Pauli kathedraalis *). Tema käskis oma matmist lõige vähem võimaliku kuluga korrale seada, ilma uh'tet furnu-ristu-alusejärke (Katafalk), ilma leinasaali ja kiriku

*) Peeter Pauli kathedraal on üks kena kirik Peterburis, kus Generaalkuberpriistajate kaduwa pörm puhkamas.

rikast seestpidist wäljaehitamist, ja pidi kõik ülesliigne maha jääma, mis riigiharandusele ja rahwale kulu teeks *). — Selle peale alustas sureja haledik jumalaga jätmise Tema suguwõsast. Kõik Peterburis olewad Keisrimaja liikmed olid nüüd Tema woodi ümber koos, ise need wäätid pisukesed, Tema lapselapsed. Viimist korda tahtis Tema neid kõiki, ka neid kes kaugel olid, õnnistada. Kõnagi ei saanud Temast unustatud, — igatihele ütles Ta ühe neist sõnadeft, mis südamesse juurt leikawad. Tulewalle järeletulijalle, auujärje pärijalle ütles Tema: „Teeni Wenemaad.“ Noorem Suurwürist Aleksei Alek-sandrowits toodi iljemine kui teised, ehmatuseft kohwatanud; — aga ka teda waigistas pea isaliku armukaitsutamisestega Se, kes neis kõrgematel, pühalikudel silmapilkudel neile kõigile kõik oli. Iga eluigale katsus Ta ennast otsekui kohalises teha, näjatas ise Suurwüristina Maria Nikolajewna lastega, neid nende libistuse nimedega kutsudes, — kinnitas aga ka neile, et nemad Wenemaad pidid teenima. Kui Suurwüristina Heelena Pawlowna sisse astus, ütles Ta Temale wana moondamata lahke ealega, kui oleks wõerufelle tulif, kui muidogi: „Ma tänan“ ja lisas siis, wõib-olla ehk Suurwüristina kadund abikaasa meeletuletates, peale: „Nüüd on ka minu tund tulnud. Wiige minu südamele-

*) Sellejama aja pärast oli Keiser ka oma viimises seaduses soowinud, et leinamise aega tema surma pärast mite waga pikalt ei peaks seatama.

„kusi terwisi Kattile“ (Suurwüürstina Katharina Mihailowna) „Temale ja Ta abikaasale“ (Weklenburgi-Strelitsi hertsog Georg) „neile mõlemille.“ — Kui ei olnud ka mitte need sõnad ise, siiski oli meie Õnnistegija wiimse õhtusööma aea waim ses wiimse sуреja Keisri kõnelemises Tema armsama tega: „Ühe käsu annan ma teile, et teie üksteist nõnda peate armastama, kui mina teid olen armastanud.“ Tema õrnam tähelepanemine oli kõigeenamist Sellele kingitud, kes käsi kääs Temaga elu ja walitsuse teekonda läbi oli käinud. Teda andis Ta ühteloosliku kõide armastuse hoolets, — Keiserina pidi, Tema soowimise järel, kõige Keisrimaja ühenduse lestaigaaks jääma. Kui Keiserinal, kül ilma tahtmata, sügawamast südame põhjast need sõnad wäljatungisid: „Miks mina ei wõi sinuga surra!“ siis wastas Keiser selle kurwastusest lõhutud südame häda kaebamise peale, laste peale näidates: „Sina pead neile seal elama.“ — Aga lastele ütles Tema, Keiserina peale näidates: „Elage edespäi kitsikumal ihelmeleel ja armastusel, kui seie saadik.“ — Keiser tahtis, kuida ülemal juba ütlesime, ka neile laugel olewale lastele oma wiimist õnnistamist osandada. Igatühe nende nime juures tõstis Ta oma kuiwand kää ülesse, suurte kauguste läbi püha risti tähega neid õnnistates, — ja kuis ei pidand ühes niisuguses hingelugus sureja õnnistamine neile mitte ulatama! Suurwüürstina Olga Nikolajewna, isa raske hai-

guse sõnumide läbi maharudjutud, tahtis sedamaid teele minna; suure waewaga lastis ta ennast oma abikaasa, Kroonprintsi palwede läbi niipikalt kinnistada, et enne teeleminikut natuke puhkama heitis. Waewalt olid tal silmad kinni läinud, waewalt oli ta kerge unesse uinunud, kui ta oma kallist isa walus ja surmasängis nägi, kuida Ta oma kät üles tõstes teda enne lahkumist õnnistada.

Teina ja ehmatuse sõnum oli wahе aеal isa enam ja enam linnas lajendanud. Rahwas woolas tal wеpalee ümber kolkо: mõningad, kes seda koledat kuulutamist ei jõudnud uskuda, tungiswad ettetuba desse, — teised, platsi peale, uulitsa peale, langesiwad põlwili maha ja palusid Jumalat oma Tsaari eest, ilma teadmata, kas ta weel elas ehk juba sisse oli läinud õiglaste majadesse.

Weel mõne tunni elas Keiser. Aga ehk Tema kül hoopis kehalikul wäsimusel weel oma täieliku waimuligidust, oma terwe hinge rammu hoidis, siiski elas Tema juba, mõttes ja tundis kui need, kes Issanda rüppes hingawad. — Üks kuriir tuli sõnumedega Jäwäält, tõi sõnumikusi Suurwüürstide Nikolai ja Mihaeli kääst. „Kas nad on terwed?“ küsis Keiser — „kõik muud ei puudu enam minu sse, minu olemine ja mõlemine on kõik Jumala juures.“ — Siiski ei jätuud Tema weel järele, wiimist, igawest Lunastaja kasku täites; „armastada,“ — armastada ka oma waenlast, kellele Tema südamest

andeks andis, ehk kül mõningade teud nende hulgast „kui mõgag Tema südamest olid läbikäinud;“ — armaštada, tänulik olla nende wasta, kes Teda olid armaštanud, Tema mälestust ifa armaštama ja auuštama saawad.

Pärast seda kui abikaasa lapsed ja lastelapsed Temast olid õnnistatud saanud, kutsus Ta kindraladjutanti krahw Orlowi, nõnda kui keiserliku hoowija sõda-ministri, kes parajalt palees olid, oma woodi ette, tänas neid teenistuse eest ja andis oma järeltulijalle käsku Tema nimel teisi ministrid tänada, niisamoti Karde, maa- ja mere sõdawäge ja isearanis wahwasüdamega Sewastopoli linna warjajaid *). Ka oma ligemaid teenrid ei unuštanud Tema mite, niisama wähe neid sõariistade kandmise al halliks läinud palee-krenadirjisi: neid kõiki õnnistas Tema, igaühele ütles Ta mõne lahke sõna. — Sellepeale küsis Tema lahke nõuga arsti käast: „Milal arwate mind teenistusest lahti peasta? Ma arwan, milal saab se lõppema?“ — „Ei weel mite sedamaid,“ kostis arst. — „Kas ma saan oma meelemõistust ära kautama?“ küsis Keiser. — „Ma loodan, Majestät, kõik saab pehmest ja ellast tulema,“ wastas arst. Ifa oli piinatawa tundmusega Keisrit mõte täitnud, meelemõistust ära kautada.

*) Seda ifa tahtmist täitis walitseja Keiser juba teisel päawal enne Maniwesti lugemist, mis läbi Ta kuulutas, et Ta oma esiwane mate auujärje peale saanud.

Weel wiimisel jumalagajätmise kaisutusel ütles siit ilmast lahkuja oma troonipärijale: „Mina oleksin „soowinud, kõik waewatäiet, kõik raskest enda peale „wõttes, Sulle ühe rahuliku, korraliste seatud, õnne- „liku riiki päranduseks jätta. Aga teistwiisi on taewa „Isa tahtmine olnud. Nüüd lähen ma ära, Wene- „maa eest, Teie eest palwetama. Wene-maa järel „armaštasin ma teid enam kui kõiki siin maailmas.“

Kui pihirisa Tema soowimist mööda surmatunni palweid luges, kuulas Tema niisama teraselt kui neid enne pihtimist loetud palweid, — kõi mituforda risti rinna ette ja lõpetusel pihirisaalt jumalaga jätes, wautas Keiser preesterliku risti pihirisa kaelas oma mokade külge, selle ristilöödud Lunastaja kuu külge, kelle kaisu Tema ihkas minna. Juba ei enam wõimalikul midagi sõnadega tähendada, näitas Tema kustuwa filmateraga pihirisaale Keiserina ja Troonipärijat, otsego oleks tahtnud teda paluda, Neid-trööstida, nende eest palwetada. Tema ei lastnud nende kätest mite lahti, mõnikord neid weel tasahiljuseste wautates, kunni siis wiimaks, kakskümmend miinutid pärast kel kaksteiskümmend lõunal, Remas seda õrna wautust mite enam ei märkanud, mis ühtlase wiimse südame põhjumisega oli lõpenud.

Nõnda oli meist libedast nutetud Keisri eluots. Tema pihirisa, „se õiglane ja häa mees,“ kuda teda Keiser ühes oma wiimses filmapilgus oli nimetand, — ifa Basha now, kellel seisuse ja ammeri woli läbi kõik Tema hinge saladused awalikud olid, —

ütles meile woolawa filmapisaratega: „Mitmeid suuremaid, nende hulgas ka niisugusid, kes oma suure wagaduse pärast tutawad olid, olen ma oma ameti kohuse järel palwe ja püha õhtusööma annetega siit ilmast saatnud; aga ial weel ei näinud mina üht nii südantmurdliku ja ühtlase suurekombeliku ristiusu mõitu surma üle.“ Üks teine neist Keisri surma juures olijatest lisas peale: „Kui võimalik oleks olnud, mõne tunni eest üht inimest Tema kambrisse wia, kes ial Jumala ja tema ettewaatuse peale ei olnud uskund, ka se oleks kui kristlane seal äraläinud.“

Meie ei taha ommetegi seisma jääda nende eeskäikide ja sündind asjade juures üksi, kelles Keiser Nikolai hinge ettemõimiste ja liikumise põhjuse puhtus Tema elu wiimastes päawades ja tundides nii selgest ennast peegeldas. Veel troostirikam on meile teadaw, meie lugejatele aga ja kõigile isamaa liikmele selle näidata, kuida Tema sees sesugused tundmused, sesugune hinge puhtus igal ajal nifamasugused olid olnud. Sellele tõenduseks saago siin lühidelt mõnda Tema wiimsest seadusest kuulutatud, kellest ülemal nimetasime.

Se wiimne seadus on hakatusest kunni otsani weel 1844^{mal} aastal Keisri oma käaga kirjutatud ja 4^{mal} Mai kuul, taewaminemise päawal, kuida Tema ise kirja lõpetusel, oma allakirjutuse al tähendab. Ühtlase on seal tähendatud, et Tema, ehk se küll

wiimse seaduse eeskiri (Concept) on, süüski „palub“ kõik selle paberi sõnade järelle täita, kui Tema mite enam ei peaks jõudma ühte puhtakirja valmistada. Seda wiimist seadust luges, jääme kahewahel, mis enam neis igas sõnas awaldatud, ehk paremine üteldud hingawates tundmustes tuleb imestada: kas suguisa kõigisse ühtlusesse abitaasa ja laste põlwe siseminewad õrna eesmärgandmist, ehk leegitsewa armastust isamaa ja selle auu peale, ehk wiimaks kristliku alandust ja kõrgust.

Peale seda kui Keiser oma „wiimseid soovimised“ kristlikul kombel „Jsa, poea ja püha waimu nimel“ alustanud, ütleb Ta pikemalt:

„Sel 21^{mal} Juunil 1831 aastal kirjutasin mina, „Koolera tõbe hakatuse, kiirelt minu wiimseid soovimised. Ommetegi ei ole mite üksnes helde Jumala meele pärast olnud, kõiki Meie selle aegast suguwõsa elusse jätta, waid on Tema õnnistuse läbi weel rohke pealekaswamine tulnud. Need õnnelikud juhtumised raiwad osaliku muudmisi minu „algmistes kinnitustes, mispärast tarwilikuks arwan, „järeltulewas minu wiimseid soovimised ülespanna.“

Wiimse seaduste I. tükk on täielikul seespeetusel Selle pärast, kes kõige nüüd Jumalas hingawa Keisri elu ajal Tema südames esimest paika kinnipidas, riigiwaliitseja kohusetruuse kõrwas Wenemaa wasta. Pärast seda kui Tema kõiki liikumata, Keiserina Aleksandra Weodorowna pärisoma nimetand,

tui mõisad, loõssid, suwe-elukohad ja külad, lisab Ta juure: „Siiski soowin Mina, et Minu abikaasa „priiwoõlile jääb, Oma tubasi talwe palees, Zeela- „gini loõssis ja Tsarskoe-Seelos tarwitada.“

„Ilma se jätan Ma Minu abikaasa tahtwastale, „kui Tema seda soowib, Nikolajewi palee oma elu „aéal asukohaks wõta, ehk kül nimetud palee pãran- „duse õigust mõõda Minu wõõma poeale peab jääma.“

„Õõige Minu lastele ja lapselastele panen Ma „kui Minu wiimse soowimise südame külge; nende „ema armaõtada ja auustada, ja Tema rahu eest „hoolt kanda; Tema soowimistel etteõõduda ja iga- „pidi hoolt kanda, Tema wanuselle õõrna murekand- „mise läbi troostiks olla. Ei ial ja ei midagi suurt „asja pea nemad, niikaua kui nad elawad, etteõõdma, „ilma enne seda Tema kããst nõu, Tema emaliku „õõnnistamist endale palunud olnud.“

„Minu nooremad poead peawad niikaua kunni „nad mehe ealiseks saanud, täielikult ema woli all „seisema.“

Peale seda kui Tema 2, 3, 4 ja 6mas tükis eõ- „teks nimetand, kuda Keiser Aleksander Esimesest Temale kingitud Nikolajewi palee kõõigega senna pãrite, mitmel isesugusel aéal temaga ühendatud majadega, maatükidega, ja selsamal kombel Keiserinast Maria Weodorownast jãrele jããnud Gatshina warandus, Tema wiimse seaduse kinnitust mõõda, troonipãrijalle omaks peab saama, — keda Tema, otsego oleks Ta Jse siit ilmaõst lahkund, igaskõõas Keiser nimetab.

5., 7. ja 8. tükis antakse tähendust, kuda Kei- „serina Maria Weodorowna jãrele jããnud raha wa- „randus Suurwõrstide Konõtantini, Nikolai ja Mihaeli wahel peab jagatud saama.

7. tükis rããgib Keiser Enamenskaja mõõisast, mis Suurwõrst Nikolai Nikolajewitsi pãrast, aga Keiserina Aleksandra Weodorowna elu aéal wiimse kãre jääb, ja lõpetab nende sõnadega: „Se „jããb minu praua meelewastale, milal ta mõõisa „minu poeale tahab anda; Mina soowin, et se siis „sõnniks, kui ta abielusse astub.“

9. tükis soowib Keiser, et Suurwõrõõid, Tema poead, isekeskõõs liisuheitmise läbi Tema hobused jagatõõd.

11. tükis antakse seadust kuda Suurwõrstinad Maria, Olga ja Aleksandra nende osaks jããtud rahawarandust isekeskõõs peawad jagama.

12. tükis õõtleb Keiser: „Ma soowin, et kõõik „minu maja teenrid, kes mind truust ja wiirgust on „teenind, nende palga pensõioniks*) saawad. Nende „teenrite selsa arwan ma ka ratsulõõsulased ja Minu „kutsari Jakob; ja 15. tükis seisab: „Mina palun „Keisri, et Tema wõõtaks armulikult hoolt kanda „nende wana sõõdatide eest, kes Minu juures mitmes „kõõõas sõõariistade wahi niõõe al on olnud. Mina „soowin, et nad oma elupãõõwi sedasama wiõõõ lõpe-

*) Pension nimetaks armupalk, mis truust teenrid pãrast tee- „nistust saawad.

„taksid, kui Keisri tahtmisel ei peaks olema, nende
„seisust paremaks teha.“

Tähelepanemise väärt on 14^{mas} tük südameliku
sõbruse kihwatuse läbi. Keiser räägib siin oma noore-
põlve aastade sõudikutest südame kõnega; Tema
sõnades kaub otsego suur wahke Keisri ja riigiala-
mate wahel. — „Lapse põlwest saadik olid kaks ini-
„mest mul sõbrad ja sõudikud; nende sõbrus Minu
„wasta on muudmata olnud. Kindral: adjutanti
„Adlerbergi olen Ma kui oma lihaliku wenda ar-
„mastanud ja ma loedan, kunni Minu elu otsani
„Temast üht muudmata tõeliku sõbra leida. Tema
„õde Julia Weodorowna Baranow on Minu kolm
„tütarit kaswatanud, ühe sugulase hooluse ja truus-
„sega. Igauhele neile mõlemile palun ma Minu
„määlestuseks, ilma seda seiesaadikut, 15 tuhat rubla
„hõbedat pensioniks anda. Wiimist korda tänan Ma
„neid nende armastuse eest.“

Järeltulemas tükides (16. ja 17) awandab Keiser
oma häätahtmist ja tänuliku meelt kõigile, kes Suur-
würstide ja Suurwürstinade, Tema laste kaswata-
tamise juures tegewad olid olnud, maenitseb neid
armastada ja neist lugu pidada ja jätab oma trooni-
pärija hooletks nende edespidise pääwade eest hoolt
kanda; tänab oma seaegust pihi isa Musowskoi, ja
arstist: Arend, Markus, Mandi ja Reinhold nende
waewa ja hoolet eest; tänab „kõigest südamest“ —
need on Tema Majeestäti ennese sõnad — neid,

kellel õn oli, Teda teenida ja oma ammeti ja Tema
usalduse läbi ühes enam ehk wähem ligemas seisuses
Tema wasta seista, ja tähendab nimelt würsti Alek-
sander Mihailowits Wolkonski, „kes omast wanusest
„hoolimata muundmata wirtusega ja truusega nii-
„hästi minu kui ka kõige Minu suguwõsa eest hoolt
„on kannud;“ würsti Hilarion Wassiljewits Wassil-
tsikow, kellest Tema ütleb: „Mina hakasin oma
„teenistust tema sundimise all, tema on Mul ika
„üks sõber ja nõuandja olnud ja pärast kõigeestmene
„abimees riigiwaltisuse toimetustel,“ wiimaks Kind-
ral: Woldemarsjalli Warsawi würsti: „nõnda kui õig-
„lase sõbruse ja ellikhooldmise, niisamuti ka tema
„wahwa tegude eest, misga ta meie sõariistade kii-
„rust ülendanud ja pöörased asjasegajad maha on
„tallanud.“ — Reist, kes ühtepuhko Tema ümber
olnud ehk Temast riigiwaltisuse kohendustel tarwi-
datud saiwad, keda Tema nii lahkelt tänab, nende
waewa ja wirtuse eest, misga nemad Tema käsud
täitnud ja nende truui, tululiku teenistuse eest riigile
(19. ja 20. tükis)* on palju juba Keisri eel surma

*) Need sellekohalised sõnad on: Mina tänan krahwi Ben-
tendorhwi ja krahwi Orlowi nende muundmata sõbruse eest, nende
enamist alalises asus minu ümber, nõnda kui nende waewa
ja wirtuse eest, misga nad kõik neile antud käsud täitnud.“

20. Ma tänan würsti Tsernisehwi, würsti Mentssikohwi,
krahwi Reffelrode, krahwi Kantrini, krahwi Bludowi, krahwi
Kisselehwii nende truui rigile tululiku teenistuse eest.

lâinud; nende weel alles elus olem wâhem osa saab enda südames seda Tema wiimist, otsego teisest, parremast ilmast neile mahalakitatud tãnu pühalikult hoidma.

Reiser awandab oma hâatâhtmist ja tãnuliku meelt kõigile Tema ümber olnud Kindral-Adjutantidele, Kindralidelle ja Siirwa-Adjutantidelle (23. tük), neid maenitsedes, Tema poega sesama wäärälise armastuse ja truusega teenida. Siis läheb Tema tãnu sõdawâ lohta, Ta ütleb: „Ma tãnan kiituserikast, „truuwi Karde-wäge, kes 1825 aastal Wene-maa „on peastnud, ja niisama wahwa ja truuwi maa „ja merewäge; ma palwetan Jumala poole, et Ta „neile igal aeal niisamasugust waimu saaks hoidma, „mis läbi nemad ennast minu walitsuse al kiituse „wäärt wälja on näinud; niikaua kui se waim en „nast hoiab, on riigi rahu seest ja wäljapoolt tugew, „— ja häda tema waenlastele! Mina olen „eid kui „oma lapsi armastanud, olen Mind jõudo mööda „waerwanud, nende seisust parandada; kui se mul „mite kõiges tükis ei ole korda lâinud, siis ei olnud „se mite hâatâhtmise puuduse pärast, waid et mul „wõimalik ei olnud midagi paremad wälja arwata, „ehk et ma mite enam ei wõinud teha.“

Selle peale pöörab Tema uueste oma kõrgeliku majaliikmete ja teiste poole, kes kas ehk were paelte ehk abielu siledede läbi Tema ligi olid seisnud, Tema ja Reiserina sugulasi ja kãlilasi nende sõbruse eest

tãnades (28, 29 ja 30mas tükis). Omast wanemast õest, Suurwürstina Maria Pawlownast, ütleb Tema: „Mina hoidsin ennast lapsepõlwest saadik „wâga Tema poole, sest et tema minu wasta isa „armurikas ennast näitis. Iljemine lãts Tema sõbrus „Mulle weel kallimaks, ja kellegi peale siin ilmas „ei olnud Mul niisugust usaldust. Mina auustasin „teda, kui üht ema ja tunnistasin temale täieliku „tõd Minu hinge põhjast. Siin, wiimist korda, ütlen „Ma temale Minu südameliku tãnu õnnelikude sil- „mapilkude eest mis Mina temaga ümberkãimisest „olen elanud.“ — Suurwürstist Mihael Paw- lowitsist, keda Tema ühtlase walitseja Reisriga ja kindral-adjutantidega, würst Wolkonski ja krahw Adlerbergiga wiimse seaduse täitjaks oli nimetanud, ütleb Tema: „Reisrile ja Minu kõige suguwõsale „kinitan südamelikult Minu wenda ja truui sõbra „Mihael Pawlowitsi armastada ja auustada; „tema on teile üks elaw õpetuse märk, kuda teie „wenda peate teenima. Sel korral tãnan Mina „südamest minu wenda Mihael Pawlowitsi Tema „wendliku armastuse ja tema alaliku teenistuse eest: „Mina palun teda, tema hää nduandmist minu las- „tele osaks jãta, keda Ma tema hâatâhtmise alla „palun wõta.“

Ra palub Tema ehk, kuda Ta ise ütleb, wan- nutab Tema oma lapsi ja lapselapsi: „Nende Reis- rit kõigest hingest armastada ja auustada, Temale

„truuiks, wäsimataks ja wastatõrkumataks kunni
 „wiimse werepiisani, kunni wiimse hingetõmbuseni
 „teenijaks jääda, ja seda ika meelepidada, et nemad
 „teistele õpetuse tähte peawad andma, kuida truuid
 „alamad, kelle õimesed nemad on, teenima pea-
 „wad.“ (26^{mas} tükis).

„Mina usun kindlast,“ räägib Keiser pikemalt
 (27^{mas} tükis), „et Minu poeg, Keiser Aleksander
 „Nikolajewits, ika üks auuandlik, ellasüdamlif
 „poeg saab olema, kudas Ta ika meie wasta oskand
 „olla; sefinane kohus saab sel filmapilgul, kus ema
 „üksi seisab, weel pühamaks! Tema armastuses ja
 „õrnas tema poole hoidmises, nõnda kui ülepää
 „kõige laste ja lastelaste armastuses, peab Keiserina
 „omas igawas pääwades troosti leidma. Umbertäi-
 „mises oma wendadega peab Minu poeg kannatliku
 „meelt nende noorusega oskama ühendada tarwiliku
 „suguisa kindlusega ja ei ial suguwõsa tülitsemist,
 „ehk midagi muud kannatama, mis teenimise tulu,
 „iseäranis riigi tulu wasta wõiks olla, — niisugustes
 „lugudes aga, mis eest meid Jumal saago hoidma,
 „seda kindlast filmade ees pidada, et Tema Keiser
 „on, ja kõik teised suguliilmed — alamad.“

Kõik se nüüd Jumala ees hingawa Keisri tähele-
 panemiseväärt wiimne seadus on Temast ilma mingi-
 liku ettevalmistamist, ilma eesjooksik tehtud plaani,
 ainult ja üksinda tundmuste sissejooksmise al üles-
 kirjutatud, mis Tema südant täitsid. Nende samade

tundmuste sissejooksmise al on Tema, kui meelega,
 wiimaste tükidelle tõmbusi hoidnud, mis ika enam,
 ika truimalt kõik Tema sala liikumised wäljapeegels-
 dawad, — Tema puhta hinge täit olemist, mis
 usust walgustatud ja soendatud, ja pilluseta Kristliku
 alandusega täidetud on, meile näitawad.

„Mina tänan“ ütleb Keiser (31^{mas} tükis), „kõiki
 „kes mind armastand, kõiki kes mind on teeninud.
 „Ma annan andeks kõigile, kes mind on wihkanud.“

„Mina palun (32^{ses} tükis) kõiki, kellele Ma tead-
 „mata haiget olen teinud, mulle andeks anda. Mina
 „olin üks inimene, waewatud kõige nõdrustega, mis
 „all inimesed seisawad; Mina olen kõigis paranduse
 „järel wõidelnud, mis ma Enda külles alwa tundsin.
 „Mõnes tükis läks asi Mul forda, teistes ei läinud.
 „Ma palun õiglasel meelel, Mulle andeks anda.“

„Mina suren (33^{mas} tükis) tänuga südames kõige
 „hää eest, misga Jumalal meelepärast olnud Mind
 „siin kadumas ilmas õnnistada, tullise armas-
 „tusega meie kauni Wene-maa wasta, keda
 „Ma parema teadmise ja südametundmisega tõest ja
 „truuist olen teeninud. Mina kahetsen et Mul wõi-
 „malik ei olnud kõik seda hääd teha, mis Ma nii
 „ihkades soowisin. Minu poeg saab minu aset täitma.
 „Mina tahan Jumalat palwetada, et Jumal Temale
 „raaskel teekäigil, mis Ta alustab, oma õnnistust
 „saab andma ja Teda aitama Wenemaad, Jumala
 „kartuse kindla põhja peal, wõimustada, tema seest

„pidi si seadmist täielikult teha ja iga väljastpidist
„hädasõitu ära keelata. — Sinu peale Issand
„loodame meie, ja ei saa mite häbisest saama.“

„Mina palun (34as ja viimne tük) kõiki, kes
„Mind on armastanud, Minu hinge rahu eest pal-
„vetada, mis Mina halastaja Jumala kätte annan,
„kindlas lootuses Tema armurika helduse peale.
„Tema tahtmise alla heidan ma ennast alanduses.
„Amen.“

Uhe viimse seaduse lisalehe peal lubab Keiser,
kui seadust oli teinud mõne iseliku mälestustega ühen-
datud pühapiltide üle, mis Tema kõrge maja liik-
medele ja mõne teiste inimestele peavad saama, nende
hulgas ka oma kammerteenridelle, kingitust omaist as-
jades. Need kõik on enamist hinna pärast pisuke-
seks arvata. Aga Tema teadis kui kallid nad,
hoopis ära waadatud nende suuremast ehk vähemast
hinnast, neile saavad olema, kes neid, nii üteldes,
weel Keisri kääst, kui ka pärast Tema surma, olid
saanud. Selle lisalehe lõpetusel palub Tema waga,
Oma matmist nii lihtkombel, kui ial wõ-
malik tallitada ja leinamise aega lühendada, peale
lisades: „Mina soowin minu isa taha, seina ääre,
matetud saada, aga nõnda et weel minu kõrwas
ruumi Minu prauale jääb.“

Peale seda on selle viimsetahtliku seadusele ehk,
kuda Keiser ise nimetanud, selle viimse soowi

mistest väljastusele, weel üks iselik, juba 1845 *)
aastal kirjutud tük lisaks pandud.

Meie paneme seda hakatusest kunni lõpetuseni seie:

„Jumala tahtmine on olnud, sel 29^{mal} Heina-kuu
„päeval 1844 Meie waga armastatud tütre Alek-
„sandra enda juure kutsuda. Kui Meie ennast Tema
„äraarwamata tahtmise alla heidame, kanname Meie
„nurisemata seda raskest lööki, kindlas usalduses, et
„kui se Jumala tahtmist mööda nõnda pidi sündima,
„se wistist kõige paremast on olnud, ja et Temal
„Looja juures parem saab olema, kui siin selle ka-
„duwa elu tühjustel.“

„Palwetame Meie Jumalat, et Tema meie Meie
„teised armsad saaks hoidma.“

„Seda 11^{mas} tükis Minu kolme tütardele jaga-
„duseks antud raha warandust, saawad nüüd Minu
„tütred — Maria ja Olga — ühel osal enda
„keskel jagama.“

„Need enne Minu tütre Aleksandrale lubatud
„asjad, jätan Ma Minu poea Aleksandrile, et
„Tema oma tahtmist mööda nende üle wõib otsust
„teha. Seda Minu õnsast tütrest surma woodil Mulle
„kingitud Medailloni ja pitseri, — jätan ma oma
„abikaasale päranduseks, ja pärast Seda, Minu poea
„Aleksandrille.“

„Minu tütre Aleksandra maalitud kuju, mis

*) Sel 3mal Märtsi kuul.

„Minu laua peal seisab, luban Ma haigede majale,
„mis Tema mälestuseks ehitatakse.“

Seda halediku wiimse seaduse lisandiku lugedes, tuletasime meele neid sõnu, mis üks kuulus aearaamatude kirjutaja ühe meie aeani seisnud wana Wene- maa kuulsa walitseja wiimsest seadusest ütleb. „Ilma seda wiimist seadust“ ütleb Karamsin „ei oleks meie Monomahi täieliku kena hinge mite tunnud.“ Nõnda, nismuti ka, wõiwad nüüd need, kes tähelepannes ja õiguse wahet tehes Keiser N i k o l a i tegusi kolmkümne aastases kiidutäies walitsus waatanud, ka need, kes seda kena pereliku elu (abielu ja lastekasvatamist) mis ka muu rahwale eesmärgiks oli, tundsid, — peale seda kui nemad meie kunstita, aga truui ja täieliku wiimse seaduse wäljatõmbust on lugenud, — Tema suure, kindla ja armastuse täie hinge kaunid omadusi paremine tundma, paremine kalliks pidama õpima.

Nii oli se sissewautus, mis sehinane Tema hinge isejutustamine — kuda meie seda nimetanud — meie peale oli teinud ja näitas meile, otsego kõlasid tae- wast maha Õnnistegia sõnad:

„Õnsad on need puhtad südamed, sest nemad
„saawad Jumalat nägema.“ Matt. p. 5, w. 8.

Sel 24^{mal} Märtsil 1855.